

Елаян Махмуд АЛЬ МУТЛАК

Державний вищий навчальний заклад «Донецький національний технічний університет»,
м. Красноармійськ
E-mail: alsoaer84@mail.ru

АНАЛІЗ ПІДСТАВ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Аль Мутлак, Е. М. Аналіз підстав для активізації міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні [Текст] / Елаян Махмуд Аль Мутлак // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 22. – № 1. – С. 27-32. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Доведено актуальність міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти для економіки України. Проаналізовано основні законодавчо-нормативні документи України, що з різних боків регламентують міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти. Систематизовано міжурядові угоди щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Метою статті є аналіз української нормативно-законодавчої бази відносно основних шляхів розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та дослідження на цій основі підписаних міжурядових угод з метою встановлення їх достатності.

Метод (методологія). На основі комплексного аналізу законодавчо-нормативного забезпечення міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти визначено основні шляхи його розвитку та встановлено зміну у часі пріоритетів цього процесу.

Результати досліджень. Систематизація задекларованих на законодавчому рівні шляхів розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти дозволила виокремити основні орієнтири здійснення цього процесу в Україні. Встановлені на базі аналізу міжурядових угод фактичні напрями співробітництва викрили їх недостатність, на основі чого було обґрунтовано напрями подальшої активізації міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта; міжнародне співробітництво; угода; шляхи розвитку; освітній простір.

Elayan Mahmud AL MUTLAK

Donetsk National Technical University,
Krasnoarmiysk
E-mail: alsoaer84@mail.ru

ANALYSIS OF THE REASONS FOR INCREASE OF INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Abstract

Introduction. It has been considered the urgency of international cooperation in the field of higher education to the economy of Ukraine. The main legal and normative documents of Ukraine, that the from the different points govern the international cooperation in the field of higher education are analysed. The intergovernmental agreements on international cooperation in the sphere of higher education are systematized.

The purpose of the article is carry out the analysis of Ukrainian regulatory and legal framework regarding the establishment of the main ways of promotion of the international cooperation in the sphere of higher education.

The method (methodology). On the basis of a comprehensive analysis of the legislative and regulatory support of the international cooperation in the sphere of higher education the basic ways of its development are determined. The time variation of the priorities of this process are defined.

Results. Systematization of ways of promotion of the international cooperation in the sphere of higher education, which is declared at the legislative level, has allowed to identify the main landmarks in this process in Ukraine. the actual direction of cooperation which are established on the basis of the analysis of intergovernmental agreements f have opened their failures. As a result the directions of further international cooperation in the field of higher education have been grounded.

Keywords: higher education; international cooperation; agreement; ways of development; educational space.

Вступ

Протягом усієї історії людства одним із ключових чинників соціально-економічного розвитку був і залишається процес здобуття, систематизації, практичного застосування та передачі знань про об'єктивну реальність. Сучасний економічний розвиток додатково вимагає від освітнього процесу відкритості, партнерства, наступності та взаємного обміну знаннями. За цих умов освіта стає тією галуззю економіки, для стратегічного розвитку якої необхідно подолати національні кордони та максимально «відкрити двері» навчальних закладів і наукових установ, тобто забезпечити постійний і багатобічний обмін новітніми досягненнями та досвідом, вільний доступ всіх учасників ринку до світових освітніх послуг і наукових баз знань, свободу вибору людиною певного навчального закладу у певній країні тощо. При цьому обов'язковою умовою має бути збереження національних особливостей освітньої та наукової систем, які формувалися протягом століть та накопичили унікальний досвід, специфічні особливості та характеристики здійснення процесу набуття, збереження та поширення знань. Тільки за найбільш повного дотримання таких вимог можна реалізувати принцип взаємного збагачення та створення умов для перспективного розвитку світового освітнього простору.

Дослідженню питань активізації міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти з наукової точки зору присвячено праці Т. Антонюк, А. І. Бойко, О. І. Гонти, Ю. В. Грищук, Н. І. Холявко, Л. Чайки-Петегирич. Проте існує необхідність у більш глибоких дослідженнях законодавчо-правових підстав та шляхів розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Мета та завдання статті

Метою статті є аналіз української нормативно-законодавчої бази відносно встановлення основних шляхів розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та дослідження на цій основі підписаних міжурядових угод з метою встановлення їх достатності. Відповідно до мети, завдання статті полягають у комплексному аналізі законодавчо-нормативного забезпечення міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти; встановленні на основі аналізу чинних міжурядових угод реальних напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти; обґрунтування напрямів прискорення входження України до світового освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження

Право на здійснення вищими навчальними закладами (ВНЗ) міжнародного співробітництва обумовлено VIII розділом Закону України «Про вищу освіту», проте зміст цього процесу законодавчо не визначено [1]. Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») було проголошено, як одне із стратегічних завдань вищої освіти, її піднесення на рівень розвинутих країн світу та інтеграцію у міжнародне науково-освітнє співтовариство [2]. Для цього було оголошено такі стратегічні завдання міжнародного співробітництва у галузі освіти: забезпечення процесу інтеграції України у світовий науковий, освітній та культурний простори, гуманізація міжнародних відносин, утвердження етичних норм міждержавного спілкування, діалогу націй і культур та забезпечення широкої участі вітчизняної освітньої системи у світовому науковому та педагогічному житті, у міжнародних культурно-освітніх і наукових контактах.

Національна доктрина розвитку освіти як державного завдання освітньої політики визначає «вихід освіти, набутої в Україні, на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва, розширення участі навчальних закладів, учених, педагогів і студентів у проектах міжнародних організацій та співтовариств» [3]. У доктрині також зазначається, що інтеграція вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір має здійснюватися на засадах пріоритету національних інтересів; збереження та розвитку інтелектуального потенціалу нації; миротворчої спрямованості, системного і взаємовигідного характеру співробітництва; толерантності в оцінюванні здобутків освітніх систем зарубіжних країн та адаптації цих здобутків до потреб національної системи освіти.

У тексті «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» зазначається, що розробка стратегії спрямована на прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір, досягнення якої можливо шляхом укладання з іншими державами угод про співробітництво в галузі освіти і науки; організації освітніх і наукових обмінів, стажування та навчання за кордоном; розширення участі у проектах і програмах міжнародних організацій та співтовариств; проведення спільних досліджень, конференцій, семінарів; навчання іноземців та осіб без громадянства у навчальних закладах України тощо [4]. Отже, на законодавчому рівні в Україні міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти визначається як один із пріоритетних напрямів розвитку та модернізації вищої освіти, проте не визначено сутність цього поняття та не конкретизовано шляхи досягнення результативності цього процесу.

Аналіз трьох основоположних документів, що регламентують особливості функціонування освітнього процесу в Україні, дозволив систематизувати основні задекларовані шляхи інтеграції України до світового освітнього простору (таблиця 1). При цьому було встановлено, що з періоду прийняття першого документу різко змінився ракурс, у якому розглядалася доцільність міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Так, якщо у 1993 р. наголос робився на необхідності забезпечення фінансової підстави співробітництва (отримання грантів; контрактна, валютна та компенсаційна основи підготовки іноземних студентів; організація курсів тощо на комерційних засадах; контрактна система обміну працівниками і таке ін.), то сьогодні основною міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти на національному рівні визнаються задоволення освітньо-культурних та просвітницьких потреб, спрямовані на збереження та поширення нагромадженого національного досвіду у сфері вищої освіти.

За часів набуття незалежності Україна активно розпочала процес інтеграції власної системи вищої освіти до світового освітнього простору. Перші міжурядові угоди про міжнародне співробітництво у сфері освіти і науки було підписано ще у 1992 р., а саме: між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання; між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про співробітництво в галузі освіти, науки і культури; між Урядом України і Урядом Республіки Індія про співробітництво в галузі культури, мистецтва, освіти, туризму, спорту та засобів масової інформації; між Україною та Ісламською Республікою Іран про принципи і основні напрямки відносин; між Урядом України та Урядом Монголії про співробітництво в галузях культури та освіти та між Урядом України та Урядом Румунії про співробітництво в галузі культури, науки і освіти. Кожна з перелічених угод має або безстроковий характер, або підписана на п'ять років з автоматичним продовженням на наступні п'ять (два) років за умови відсутності у сторін бажання припинити її дію.

Процес, який розпочався ще у 1992 р., триває і сьогодні: у 2013 р. було підписано безстрокову угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про взаємне визнання документів про освіту, виданих в Україні та Словацькій Республіці [5].

Аналіз текстів міжурядових угод у галузі міжнародного співробітництва у сфері освіти та науки, що було підписано за період незалежності України, дозволив встановити чотири основних напрями, на які спрямовано дію цих угод:

- науково-технічне співробітництво, що обумовлює сприяння та підтримку розвитку прямих науково-технічних зв'язків між академіями наук, ВНЗ та обмін викладачами, студентами, вченими; підготовка та перепідготовка фахівців у аспірантурі та докторантурі, наукове стажування, підвищення кваліфікації, проведення наукових конференцій; спільну розробку проектів; стимулювання та підтримку прямих зв'язків між ВНЗ (Австрія, Аргентина, Азербайджан, Афганістан, Білорусь, Болгарія, Бразилія, Вірменія, Велика Британія, В'єтнам, Гамбія, Грузія, Естонія, Єгипет, Ізраїль, Індія, Іран, Іспанія, Казахстан, Канада, Киргизстан, Корея, Куба, Латвія, Литва, Люксембург, Македонія, Мексика, Молдова, Монголія, Німеччина, Польща, Португалія, Росія, Румунія, США, Туреччина, Угорщина, Узбекистан, Франція, Чехія, Югославія); надання стипендій для навчання та стажування (Аргентина, Велика Британія, Іран, Іспанія, Канада, Киргизстан, Люксембург, Мексика, Молдова, Німеччина, Румунія, Франція, Югославія);
- взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту і вчені звання, що обумовлює визнання сторонами дипломів про присвоєння кваліфікації «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр» з відповідним терміном навчання, видані акредитованими ВНЗ всіх форм власності, як такі, що дають право на продовження навчання, якщо термін навчання та зміст освіти у них за спеціальністю подібні, а також при влаштуванні на роботу до присвоєної кваліфікації (Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Грузія, Естонія, Індія, Казахстан, Китай, Молдова, Польща, Росія, Румунія, Туркменістан, Угорщина); атестат про присвоєння вченого звання доцента та професора, видані у країнах визнаються еквівалентними (Білорусь, Болгарія, Грузія, Казахстан, Лівія, Росія, Туркменістан, Угорщина); дипломи про присудження ступеня «кандидат наук» та «доктор наук» визнаються еквівалентними відповідним дипломам іншої сторони (Болгарія, Грузія, Естонія, Казахстан, Китай, Лівія, Польща, Туркменістан, Угорщина, Франція); сторони визнають на територіях своїх держав кваліфікаційні документи державного зразка про вчені звання, які видаються державним органом атестації іншої сторони (Молдова, Перу); сторони вивчають умови, необхідні для визнання еквівалентності дипломів, свідоцтв про навчання, вчених ступенів та звань (Аргентина, Афганістан, Ізраїль, Індія, Іран, Іспанія, Латвія, Литва, Молдова, Монголія, Німеччина, Румунія, Узбекистан); документи про повну загальну середню освіту, видані сторонами дають право їх власникам вступати до ВНЗ держав сторін та взаємно визнаються (Афганістан, Білорусь, Естонія, Молдова, Перу, Польща, Словаччина, Туркменістан, Угорщина, Узбекистан);

Таблиця 1. Основні шляхи розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти

<p>Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»)</p>	<p>Національна доктрина розвитку освіти</p>	<p>Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.</p>
<p>Основні шляхи розвитку міжнародного співробітництва у галузі освіти</p>	<p>Основні шляхи моніторингу та використання зарубіжного досвіду в галузі освіти</p>	<p>Міжнародне співробітництво у сфері освіти передбачає</p>
<p>створення та впровадження довготермінової програми міжнародного співробітництва в галузі освіти, що передбачала б можливість навчання громадян України за кордоном, широкий обмін студентами, слухачами, аспірантами, докторантами та науковими працівниками;</p>	<p>сприяння участі педагогічних та науково-педагогічних працівників у відповідних заходах за кордоном; освітні і наукові обміни, стажування та навчання за кордоном учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників;</p>	<p>організацію освітніх і наукових обмінів, стажування та навчання за кордоном учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників;</p>
<p>вироблення ефективних механізмів входження до освітніх і наукових програм ЮНЕСКО, інших міжнародних організацій, фондів тощо; участь у міжнародних конкурсах на отримання наукових грантів;</p>	<p>проведення спільних наукових досліджень, співробітництво з міжнародними фондами;</p>	<p>проведення спільних наукових досліджень з актуальних проблем розвитку освіти та галузей економіки; розширення участі навчальних закладів, педагогів, науковців, студентів у проектах і програмах міжнародних організацій та співтовариств (програми Темпус, ЕразмусМундус, Жан Моне тощо);</p>
<p>переведення підготовки та перепідготовки фахівців для зарубіжних країн на контрактну, валютну та компенсаційну основи;</p>	<p>розвиток системи підготовки фахівців для зарубіжних країн на компенсаційних засадах; збільшення обсягів підготовки спеціалістів з числа іноземців та осіб без громадянства;</p>	<p>навчання іноземців та осіб без громадянства у вищих і професійно-технічних навчальних закладах України;</p>
<p>організація курсів, шкіл, семінарів, олімпіад тощо для іноземних громадян на комерційних засадах у різних галузях науки, техніки та культури;</p>	<p>проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів;</p>	<p>проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів тощо;</p>
<p>впровадження у галузі освіти системи інформаційного забезпечення міжнародного співробітництва, створення банку даних та інформаційної мережі між навчальними закладами України і зарубіжними країнами;</p>	<p>аналіз, відбір, видання та розповсюдження кращих зразків зарубіжної наукової і навчальної літератури; залучення додаткових ресурсів для створення нових потужних каналів інформаційного обміну з усіма країнами світу, розширення інформаційної бази національної системи освіти, забезпечення можливості використання світових банків інформації;</p>	<p>створення для учнів міжнародної он-лайн школи, де розміщуватимуться веб-ресурси з національної історії та історії Європи, започаткування міжнародних олімпіад з історії;</p>

Продовження таблиці 1

1	2	3
<p>удосконалення нормативно-правової бази, яка забезпечувала б органам управління освітою, навчально-виховним закладам і науково-дослідним установам можливість самостійного визначення форм і методів міжнародного співробітництва;</p>	<p>створення філій вищих навчальних закладів України, їх підготовчих факультетів і відділень за кордоном;</p>	<p>укладення з іншими державами і реалізацію міжурядових та міжвідомчих угод про співробітництво в галузі освіти і науки;</p>
<p>створення із зарубіжними країнами спільних центрів освіти, а також підприємств, фірм та тимчасових науково-дослідних колективів, технопарків і консульських центрів;</p>	<p>визнання за кордоном документів про освіту, що видаються в Україні</p>	
<p>укладання міжнародних угод щодо нострифікації дипломів, атестатів та інших документів про освіту і кваліфікацію;</p> <p>упровадження контрактної системи обміну педагогічними і науковими працівниками;</p> <p>забезпечення правового та економічного захисту фахівців, які від'їжджають у закордонні відрядження;</p> <p>фінансове забезпечення міжнародного співробітництва, разом із валютним</p>		<p>вивчення досвіду зарубіжних партнерів стосовно модернізації системи освіти, зокрема вивчення системи професійного зростання в межах концепції навчання протягом життя щодо запровадження міжнародних шкіл, дискусійних майданчиків;</p> <p>задоволення освітньо-культурних потреб української діаспори; створення міжнародних волонтерських груп з метою відновлення пам'яток культури;</p> <p>підтримку співробітництва міжнародних таборів, проведення спільних конкурсів, фестивалів, форумів тощо;</p> <p>створення віртуальних програм для вчителів, що спонукатиме до вивчення та використання кількох мов; розширення мережі європейських шкіл здоров'я</p>

дипломи про вищу освіту або науковий ступінь, отримані в одній країні, дають право на продовження навчання у ВНЗ або аспірантура (докторантурі) іншої сторони (Азербайджан, Лівія, Молдова, Польща, Росія, Словаччина, Туркменістан);

- співробітництво в галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, що міститься у створенні умов для забезпечення порівнянності та зіставності основних вимог до здобувачів наукових ступенів у державних системах атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації та визнанні на території двох держав кваліфікаційних документів державного зразка про присудження наукового ступеня, які видаються відповідними органами другої сторони; у впровадженні спільних дій щодо підвищення якості дисертаційних робіт (Азербайджан, Грузія, Узбекистан, Франція);
- підготовка фахівців для інших країн у ВНЗ України (Гамбія, Туркменістан).

Проведений аналіз дозволив встановити, що відповідно до підписаних угод в Україні є всі можливості для розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, навіть не зважаючи на те, що не всі можливі шляхи та напрями задіяно. Подальша активізація заходів щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти буде сприяти прискоренню шляхів входження системи вищої освіти України до світового освітнього простору.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, можна зробити висновок, що Україна активно залучилася до процесу міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, проте і досі існує багато проблемних моментів, які сьогодні вимагають активізації та швидкого розв'язання:

- прискорення процесу вивчення сторонами умов, необхідних для визнання еквівалентності дипломів, свідоцтв про навчання, вчених ступенів, звань та підписання відповідних міжурядових угод;
- здійснення роботи з підготовки та підписання міжурядових угод з іншими європейськими країнами та країнами світу;
- створення максимально сприятливих умов для залучення українських ВНЗ та студентства до міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти;
- створення умов для всебічного підвищення якості вищої освіти та прискорення темпів вступу на рівноправних засадах до Європейського освітнього простору.

Список літератури

1. Про вищу освіту [Текст] : закон України //Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
2. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») [Електроний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p>.
3. Про Національну доктрину розвитку освіти [Електроний ресурс] : указ Президента України від 17 квітня 2002 р. №347/2002. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
4. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електроний ресурс] : указ Президента України від 25 червня 2013 р. №344/2013. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
5. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про взаємне визнання документів про освіту, виданих в Україні та Словацькій Республіці [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247188392&cat_id=244276429.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». (2014). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 37-38, 2004.
2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro Derzhavnu natsional'nu prohramu «Osvita» («Ukrayina XXI stolittya»»). (1993). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p>.
3. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro Natsional'nu doktrynu rozvytku osvity”. (2002). Retrieved from:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
4. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Natsional'nu stratehiyu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku». (2013). Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
5. Uhoda mizh Kabinetom Ministriv Ukrainy ta Uryadom Slovats'koyi Respubliki pro vzayemne vyznannya dokumentiv pro osvitu, vydanykh v Ukrainita Slovats'kiy Respublitsi. (2013). Retrieved from:http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247188392&cat_id=244276429.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2015 р.